

УДК 330.341.1

О.А. Адаменко
Національний університет
харчових технологій

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

У статті досліджено понятійно-категорійний апарат інноваційної діяльності підприємств. Розкрито взаємозв'язок категорій «інноваційний процес», «інноваційна діяльність», «інноваційний розвиток», їх складові та класифікацію. Визначено пріоритетні напрями інноваційного розвитку економіки України.

Ключові слова: інноваційний процес, інноваційна діяльність, інноваційний розвиток, пріоритетні напрями інноваційного розвитку.

The article explores the conceptual and categorical apparatus of innovative activity. Solved relationship categories «innovation process», «innovative activity», «innovative development», their contents and classification. Certainly directions of innovative development of economy of Ukraine.

Key words: innovation process, innovative activity, innovative development, directions of innovative development.

В сучасних умовах світової економічної кризи та обмеженості факторів екстенсивного розвитку інновації перетворюються на найважливіший фактор конкурентноздатності суб'єктів народного господарства як на макро-, так на мікрорівні. Здатність до створення і практичного використання інновацій стає необхідною умовою досягнення якісного економічного зростання і науково-технічного прогресу. У наш час результати інноваційної діяльності істотно позначаються на всіх аспектах розвитку людського суспільства, змінюють саме середовище життя і діяльності людини, способи забезпечення його існування та розвитку. З погляду конкретних підприємств інноваційну діяльність слід розглядати як один з основних засобів їхньої адаптації до постійних змін умов зовнішнього середовища. Складність і багатогранність процесу впровадження інноваційних проектів вимагає детального дослідження понятійно-категорійного апарату цього виду діяльності та формування схеми взаємозв'язку цих категорій.

Постановка завдання. Діяльність підприємства з впровадження інновацій, як правило, являє собою цілий комплекс наукових, технологічних, виробничих, організаційних, фінансових і комерційних заходів, сукупність яких призводить до появи інновацій у вигляді нового або удосконаленого продукту. Вона спрямована на реалізацію можливостей інтенсивного розвитку економіки будь-якого рівня на засадах оновлення технологічних процесів і продукції, вдосконалення методів організації виробництва. Таким чином, практика ефективної підприємницької діяльності включає в себе інноваційний процес і відбувається на основі інноваційної діяльності. В свою чергу інноваційний розвиток суб'єкта господарської діяльності передбачає постійне здійснення інноваційної діяльності з метою безперервного підвищення ефективності діяльності. Метою даної роботи є дослідження взаємозв'язку вищезазначених категорій та особливостей їх практичної реалізації в діяльності підприємств.

Результати. Базовою та основоположною категорією інноваційної діяльності підприємств є інновація. Як вітчизняній, так і світовій економічній науці притаманна різноманітність поглядів на поняття «інновація», основоположником якого був австрійський вчений Й.Шумпетер. У своїй книзі «Теорія економічного розвитку» він трактував інновацію як «нову науково-організаційну комбінацію виробничих факторів, що вмотивовані підприємницьким духом». Серед західних вчених питаннями інноватики займалися також Х. Барнет, Ф. Ніксон, Г. Перлані, Б. Твісс, Р. Фостер та інші. У вітчизняній науці поняттям «інновація», «новація», «нововведення» приділяли увагу С.М. Ілляшенко,

© О.А. Адаменко 2010

Н.В. Краснокутська, С.В. Мочерний, А.І. Пригожин, П.Т. Саблук, Д.В. Соколов, М.М. Шабанова, Р.А. Фатхутдінов та інші. Однак, на нашу думку, переважна більшість визначень поняття «інновація» чітко наголошують на новизні продуктів, техніки чи технології, що впроваджується, але при цьому втрачається суть мети діяльності щодо впровадження інновацій. На відміну від категорії «інновація» більшість визначень поняття «інвестиція» базується саме на меті здійснення такої діяльності, тобто на отриманні позитивного економічного ефекту. При цьому слід відзначити, що інноваційна діяльність нерозривно пов'язана з інвестиційною, тому вони повинні мати спільну мету. Нами пропонується наступне визначення: «інновація» — це практичне впровадження результату творчої, технічної і науково-дослідної діяльності, що передбачає створення принципово нового продукту, технологічного чи організаційно-управлінського процесу з метою одержання прибутку чи соціального ефекту в процесі виробництва і реалізації товарів чи надання послуг. Тобто, процес впровадження інновацій повинен ставити на меті не просто впровадження нових продуктів, техніки чи технології, а появу нових способів, методів та резервів підвищення ефективності діяльності.

Інноваційний процес як економічна категорія є більш комплексним поняттям, ніж інновація. Вище згаданий фундатор інноваційної теорії Шумпетер розглядав інновацію в динаміці, тобто як інноваційний процес, а саме «виготовлення інноваційного продукту», а не «інноваційний продукт»; «впровадження нового методу», а не «новий метод»; «освоєння нового ринку» і т.д. Інноваційний процес можна розглядати як комплекс послідовних етапів дій, внаслідок яких інновація розвивається від ідеї до конкретного продукту і поширюється під час практичного використання. Перебіг інноваційного процесу, як і будь-якого іншого, визначається складною взаємодією багатьох чинників. Успіх на цьому шляху залежить від управлінського механізму, який об'єднує в єдиний потік витoki наукової ідеї, її розроблення, впровадження результату у виробництво, реалізацію, поширення і споживання.

Метою інноваційного процесу є підвищення ефективності господарської діяльності шляхом оновлення технологій, товарів, елементів управління та інших складових організаційної системи. Так як будь-який процес передбачає розподіл на певні етапи, інноваційний процес можна відобразити як послідовність наступних видів діяльності з впровадження інновацій:

1. генерування ідеї нововведення;
2. маркетингові дослідження потенційних ринків нового продукту;
3. налагодження виробництва та випуск інноваційного продукту (техніки, технології);
4. реалізація та просування інновації на ринку;
5. оцінка ефективності інноваційного проекту;
6. дифузія та розповсюдження освоєних інновацій.

На розвиток інноваційного процесу активно впливають фактори як внутрішнього, так і зовнішнього середовища. Крім того, процес впровадження інновацій передбачає підвищений рівень ризику, пов'язаний з непередбачуваністю впровадження раніше невідомого товару. Саме тому ефективне впровадження інновацій передбачає дослідження ще більш комплексної категорії «інноваційної діяльності».

Більшість економістів, що займаються проблемами інноватики, у своїх працях для відображення інновації як динамічної категорії використовують і поняття інноваційного процесу, і поняття інноваційної діяльності. Погляди на взаємозв'язок між цими поняттями залишаються різноманітними. На нашу думку, інноваційна діяльність є більш широким поняттям, ніж інноваційний процес. Інноваційна діяльність в повному обсязі має комплексний системний характер і охоплює такі види робіт, як пошук ідей, ліцензій, патентів, кадрів, організацію дослідницької роботи, винахідництво, раціоналізацію, конструювання, створення інженерно-технічних об'єктів, інформаційну і маркетингову діяльність. Тобто, інноваційна діяльність розглядається як сукупність робіт, які виконуються певними організаційними структурами від зародження ідеї до її комерціалізації в умовах конкуренції. Основною

перевагою інновації діяльності над інноваційним процесом є те, що діяльність передбачає постановку цілей, пошук ресурсів і засобів їх досягнення та побудову організаційної системи координування інноваційного процесу. Прийнявши рішення про здійснення інноваційної діяльності підприємство повинно перш за все сформувати організаційну структуру координування такої діяльності з метою налагодження взаємозв'язків між всіма учасниками процесу та забезпечення найбільш ефективного виконання кожного виду робіт.

Виважений стратегічний підхід до здійснення інноваційної діяльності повинен ставити на меті не одноразове досягнення певного виду ефекту, а комплексний інноваційний розвиток підприємства. Як економічна категорія, розвиток — це процес закономірної зміни, перехід від одного стану в інший, більш досконалий; перехід від старого до якісно нового стану, більш складного. Таким чином, інноваційний розвиток підприємства можна охарактеризувати як процес закономірного переходу підприємства від старого до якісно нового стану в результаті впровадження інноваційних продуктів, процесів та технологій. Більшість дослідників використовують інноваційний розвиток як макроекономічну категорію, що відображає тенденції якісних змін в національній та регіональній економіці у напрямі постійного впровадження інновацій. На нашу думку, діяльність підприємства, що спирається на постійний пошук нових методів та засобів задоволення споживачьких потреб та підвищення ефективності господарювання теж можна охарактеризувати як інноваційний розвиток. Інноваційний розвиток повинен передбачати послідовне впровадження більше ефективних інноваційних проектів та основи результати та нових можливостей, досягнутих попередніми проектами. Крім того, інноваційний розвиток передбачає розширення меж інноваційної діяльності та впровадження інновацій у всі сфери діяльності підприємства.

Отже, ієрархію та взаємозалежність розглянутих вище економічних категорій відображено на рис. Розвиваючись інноваційним шляхом господарюючи суб'єкт повинен удосконалювати свою виробничу базу, систему матеріально-технічного забезпечення, оптимізувати структуру збутової мережі і системи руху товарів, адаптуючи їх до змін ситуації на ринку. Одночасно з цим відбувається перебудова організаційних структур управління та удосконалення системи менеджменту.

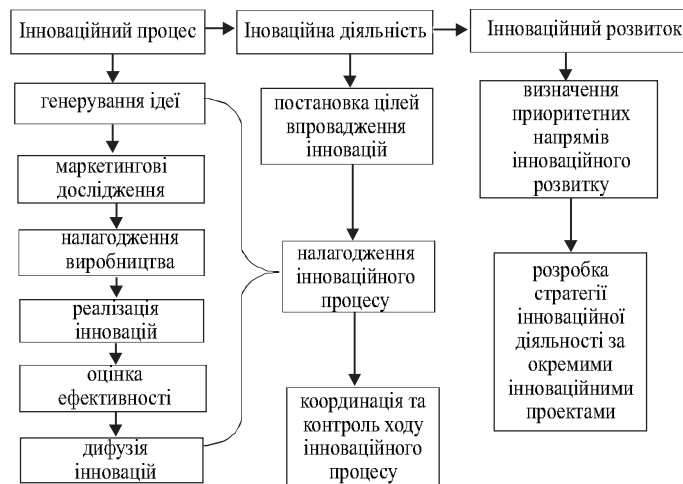

Рис. Взаємозв'язок основних категорій інноваційного розвитку

При вирішенні проблем організації і управління інноваційною діяльністю, формування інноваційної політики на підприємстві, на перший план виходить необхідність пошуку, оцінки та вибору найважливіших напрямів дій або розвитку. Ці питання все далі актуалізуються в результаті прагнення сучасних підприємств до впровадження

економічно ефективних інновацій, що досягається перш за все обґрунтованим вибором напрямів інноваційного розвитку. Вибір напрямів інноваційного розвитку є основоположним аспектом управлінської діяльності господарюючих суб'єктів в сучасних економічних умовах. Прийняття рішення про вибір конкретного напрямку інноваційного розвитку здійснюється на основі визначеної місії (генеральної мети) діяльності підприємства з урахуванням факторів зовнішніх спонукаючих факторів та внутрішніх можливостей підприємства.

Різноманітність видів та напрямів діяльності господарюючих суб'єктів визначає багатогранність можливих напрямів інноваційного розвитку. Тому класифікувати напрями інноваційного розвитку можна за різними ознаками:

Класифікація напрямів інноваційного розвитку

Класифікаційна ознака	Види напрямів інноваційного розвитку
За стратегічною спрямованістю	напрямок збалансованого інноваційного розвитку; напрямок наступаючого інноваційного розвитку; напрямок захищаючого інноваційного розвитку;
За напрямом	локальний; глобальний;
За строком реалізації	довгостроковий; середньостроковий; короткостроковий;
За сферою застосування	продуктовий; технологічний; ринковий; організаційно-управлінський; ресурсний.

В основу останньої класифікаційної ознаки покладено вид інновації, що впроваджується підприємством. Залежно від фінансового стану підприємство може одночасно розвиватися в декількох напрямках з метою покращення загальних результатів діяльності підприємства. Однак, сучасна економічна ситуація в світі та Україні частіше всього негативно впливає на стан вітчизняних підприємств та обмежує можливість їх розвитку. Саме тому вибір напрямів інноваційного розвитку повинен здійснюватися засобами стратегічного менеджменту з урахування критеріїв оптимальності.

На макроекономічному рівні обґрунтування напрямів інноваційного розвитку здійснюється органами державного управління. В Україні здійснення інноваційної діяльності регулюється декількома нормативними актами, зокрема Законами України «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», «Про загальнодержавну програму розвитку високотехнологічних технологій», Державною програмою розвитку промисловості на 2003—2011, Концепцією науково-технологічного та інноваційного розвитку України. Ці та деякі інші нормативно-правові акти визначають місце та роль інновацій в розвитку народного господарства, правовий статус інноваційних організацій, обумовлюють заходи по стимулюванню інноваційної діяльності, визначають основні напрямки інноваційного розвитку країни. Так Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» визначено такі стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні на 2003—2013 роки: модернізація електростанцій; нові та відновлювані джерела енергії; новітні ресурсозберігаючі технології; машинобудування та приладобудування як основа високотехнологічного оновлення всіх

галузей виробництва; розвиток високоякісної металургії; нанотехнології, мікроелектроніка, інформаційні технології, телекомунікації; вдосконалення хімічних технологій, нові матеріали, розвиток біотехнологій; високотехнологічний розвиток сільського господарства і переробної промисловості; транспортні системи: будівництво і реконструкція; охорона і оздоровлення людини та навколишнього середовища; розвиток інноваційної культури суспільства; виробництво засобів наземного транспорту, літальних апаратів, плавучих засобів і пов'язаних з транспортом пристроїв та обладнання, комплектуючих виробів, розробка та впровадження новітніх технологій для їх складання (виготовлення).

Діяльність держави по визначенню зазначених напрямів формує інноваційну політику як комплекс принципів та взаємо підтримуючих економічних, правових, організаційних і соціальних методів планування, стимулювання, регулювання та контролю процесів інноваційної діяльності. Метою інноваційної політики держави має бути сприяння розвитку науки і техніки, підвищення інноваційної активності, що підвищує конкурентоспроможність національної продукції на світовому ринку. Інноваційна політика формується як сукупна концепція інноваційного розвитку економіки країни з точки зору органів законодавчої та виконавчої влади різних рівнів. Узгодженість поглядів різних регулюючих органів формує єдині цілі та пріоритети інноваційної діяльності в країні та сприяє найкращому їх досягненню.

На мікрорівні вибір напрямів інноваційного розвитку підприємства починається з визначення цілей і завдань інноваційного розвитку в рамках обраної місії підприємства, аналізу внутрішніх і зовнішніх умов господарювання, пошуку ресурсів для інноваційної діяльності та ефективного їх розподілу, продовжується генеруванням альтернативних напрямів діяльності, їх оцінкою, ранжуванням за пріоритетністю впровадження і закінчується остаточним вибором. До основних напрямів інноваційного розвитку господарюючих суб'єктів в сучасній економіці відносяться: комплексна механізація і автоматизація виробництва; хімізація виробництва; електрифікація виробництва; електронізація виробництва та процесів управління; створення і впровадження нових матеріалів; освоєння нових технологій.

Впровадження підприємствами інновацій за вказаними напрямами є найнеобхіднішими з точки зору розвитку народного господарства. Також ефективна розробка і впровадження інновацій дозволяє підприємству успішно функціонувати в уже освоєних областях і відкриває можливості виходу на нові напрями. На успіх реалізації інновацій на підприємстві справляють вплив велика кількість факторів, серед яких науково-технічний потенціал підприємства, його виробничо-технічна база, основні види ресурсів, наявність відповідної системи управління та фінансування. Правильне співвідношення та використання цих факторів, а також тісний взаємозв'язок через систему управління між інноваційною, виробничою і маркетинговою діяльністю підприємства приводять до позитивного результату реалізації напрямів інноваційного розвитку.

Висновки. Дослідження категорійно-понятійного апарату діяльності підприємств з впровадження інноваційних проектів дозволив виділити наступну їх ієрархію: інноваційний процес — інноваційна діяльність — інноваційний розвиток. Вибір напрямів інноваційного розвитку підприємства обумовлює їх деталізацію в інноваційній діяльності та практичну реалізацію в інноваційному процесі кожного інноваційного проекту. Різноманітність можливих напрямів інноваційного розвитку підприємств вимагає стратегічного підходу до вибору з урахування всіх факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. На державному рівні такі напрями встановлюються органами виконавчої влади і конкретизуються і державних програмах розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гриньова В.М.* Організаційні проблеми інноваційної діяльності на підприємствах: [монографія] / В.М.Гриньова, В.В.Власенко — Х.:ВД «ІНЖЕК», 2005 — 200 с.
2. *Ілляшенко С.М.* Управління інноваційним розвитком: [навч. посіб.] / С.М. Ілляшенко. — Суми: ВТД «Університетська книга»; К.: Видавничий дім «Княгиня Ольга», 2005. — 324 с.

Економіка

3. *Краснокутська Н.В.* Інноваційний менеджмент: [навч. посібник] / Н.В. Краснокутська. — К.: КНЕУ, 2003. — 504 с.

4. *Федулова І.В.* Обґрунтування напрямів інноваційного розвитку підприємств хлібопекарської галузі: [монографія]. — К.: НУХТ, 2009. — 512 с.

Адаменко О.А. — olyalya82@bigmir.net

Надійшла до редколегії 15.04.2010 р.

*Стаття рекомендована до друку
д-ром екон. наук, проф. Зайнчковським А.О.*